

формування уявлень старшокласників про майбутню сім'ю, зокрема досліджено поняття "уявлення про сім'ю", обґрунтовано процес статево-рольової ідентифікації як основного механізму формування уявлень старшокласників про майбутню сім'ю, виявлено показники, критерії та ідентифікації окресленого явища. Дослідницею запропоновано програму активного цілеспрямованого соціально-психологічного навчання, яка сприяє послабленню статево-рольової ідентифікації в родині і розширенню компонентів уявлень про майбутню сім'ю [1].

Підкреслимо, що сучасні негативні тенденції в розвитку інституту сім'ї, руйнування морально-етичних норм і традицій, економічні та соціальні труднощі негативно позначаються на суспільному та особистісному формуванні цінності сімейного життя. Саме тому надзвичайно актуальним наразі постає дослідження питання формування системи сімейних цінностей у молодого покоління, Адже у непростих життєвих умовах саме сім'я протистоїть соціальній напруженості, є для особистості консолідуєчим центром, створює чуттєво-емоційний комфорт для кожного, середовище для зростання й розвитку дитини.

Напрацьовані в сучасній науці підходи до виховання у дітей та молоді сімейних цінностей та орієнтацій констатують актуальність пошуку педагогічних умов, спрямованих на формування у них готовності до шлюбу та створення майбутнього сімейного життя. Разом із тим окремі напрями цієї проблеми потребують більш детального та різнопланового вивчення, а саме питання виховання у старшокласників цінностей сімейного життя.

Література

1. Демидова Т. А. Особливості формування уявлень про майбутню сім'ю у старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Демидова Тетяна Анатоліївна ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. –20 с.
2. Зритнева Е. И. Социология семьи : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. "Социология" / Е. И. Зритнева. – М. : ВЛАДОС, 2006. –160 с.
3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zacon2.rada.gov.ua./laws/show/2947-14>. – Назва з екрана.

Л. В. Повалій,
м. Київ

ПРОБЛЕМА ЦІННОСТЕЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито окремі теоретичні питання з проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій з позицій філософії, соціології, психології та педагогіки. Наведено основні підходи до трактування категорії "цінності" та проаналізовано їхній зміст.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, природа цінностей, аттитюд.

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій є однією з фундаментальних міждисциплінарних проблем і тому вивчається різноаспектно, насамперед з позицій філософії, соціології, педагогіки й психології.

Так, завдяки аксіологічному аспекту розглядається природа цінностей,

їхнє місце в реальності, структурі ціннісного світу, їхні зв'язки, зумовлені соціокультурними факторами, структурою особистості; соціологічний аспект досліджує закономірності поширеності конкретних цінностей та ціннісних орієнтацій в масовій свідомості й чинності їхнього мотиваційного впливу на поведінку людей; для педагогічного аспекту теорії цінностей найбільш актуальним є питання про зміст системи особистісних цінностей, її місця й ролі в структурі особистості, про механізм соціалізації індивіда, його прийняття соціальних норм і вимог.

У педагогіці цінності розглядаються у зв'язку з визначенням механізмів формування особистості як зміст виховної діяльності та мотивуючий стрижень поведінки індивіда. У межах педагогіки вивчається практична діяльність, пов'язана із трансляцією цінностей, насамперед міжпоколінною, з адаптацією індивідів до конкретних умов.

У науковий обіг поняття “цінність” увійшло, переважно, завдяки зусиллям баденської школи неокантіанства (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) [2]. Традиція ж вивчення цінностей була закладена в західній соціології й соціальній психології. Одними з перших соціологів минулого, які досліджували ціннісну проблематику, були М. Вебер й Е. Дюркгейм, які обґрунтували необхідність вивчення цінностей соціологічною наукою й зробили важливий внесок у розуміння суспільства як ціннісно-нормативної системи [1; 3].

За М. Вебером, центральною проблемою соціологічної науки були постулати про мотиви поведінки людини й розуміння змісту її дій. Відтак, кожен людський акт набуває певного змісту лише стосовно цінностей, у світлі яких визначаються норми поведінки людей та мета такої поведінки.

Цінність, на думку У. Томаса й Ф. Знанецького [4, с. 29], зазвичай є соціальною за природою, тобто виступає об'єктом поваги з боку соціалізованих людей, які розуміють соціальні цінності як будь-яку визнану величину, що має емпіричний зміст, доступний членам якоїсь соціальної групи, і значення, щодо якого вона є або може бути об'єктом активності.

Згодом у західній соціології поняття “цінності” втратило свій первісний зміст. Цю категорію почали використовувати як засіб формального співвіднесення дій людей і функціонування соціальних інститутів. У цьому напрямі розвивалася аксіологічна проблематика в американській соціальній психології, що окреслила предмет вивчення терміном “аттитюд”, який перекладають як “соціальну установку” і трактують як внутрішню позицію людини, готовність діяти відповідно до попереднього ціннісного досвіду.

Засновником в обшарі дослідження аттитюдів є Г. Спенсер [7], який ще в 1862 році писав, що “у прийнятті правильних суджень за суперечливим питанням багато чого залежить від позиції (готовності) розуму, який людина зберігає, беручи участь у суперечці; для збереження правильної позиції (готовності) необхідним є усвідомлення того, що звичайними людськими переконаннями можуть бути як істина, так і неправда”.

М. Олпорт у своїх дослідженнях виділяє аттитюд “як певний стан свідомості й нервової системи, що виражає готовність до реакції,

організований на основі попереднього досвіду, що здійснює динамічний вплив на поведінку” [5]. Він установив залежність аттитюда від попереднього досвіду й відзначив його важливу регулятивну роль.

Експериментальні дослідження виявили три компоненти аттитюда: когнітивний, афективний і поведінковий. Когнітивний компонент становить собою усвідомлення об’єкта аттитюда. Він охоплює думки й переконання, яких людина дотримується щодо тих або інших предметів і людей, які дають їй змогу мати власне судження стосовно того, що є щирим, а що – помилковим. Афективний компонент являє собою позитивні або негативні емоції, пов’язані із цими переконаннями, вони надають аттитюду емоційного забарвлення й орієнтують дію, яку людина збирається вчинити. Поведінковий компонент стосується реакції людини, яка зазвичай відповідає її переконанням і переживанням.

Виходячи із цих компонентів, визначено такі функції аттитюда: 1) пристосувальна, адаптивна, утилітарна, де аттитюд спрямовує суб’єкта до тих об’єктів, які слугують досягненню його цілей; 2) функція знання, за якої аттитюд дає спрощені вказівки щодо способу поведінки стосовно конкретного об’єкта; 3) функція вираження цінності, саморегуляції – аттитюд виступає як засіб звільнення суб’єкта від внутрішнього напруження, вияву себе як особистості; 4) функція захисту, що сприяє розв’язку внутрішніх конфліктів особистості.

Одними з перших дослідників, що впритул наблизилися до проблеми цінностей, стали С. Рубінштейн і Л. Гордон [6], які ще в 1930-і роки напророчили потенційний інтерес науки до цього соціально-психологічного феномену. Л. Рубінштейн розуміє цінність як “значущість людини у світі”. Він вважає, що, насамперед, до цінностей належить ідеал – ідея, зміст якої має якусь певну значущість для людини. Також він наголошує на тому, що “наявність цінностей є вираження небайдужості людини стосовно світу, яке виникає зі значущості різних сторін, аспектів світу для людини, для її життя”.

Цінності, ідеали й норми є об’єктами для ціннісних орієнтацій. Ці об’єкти при переході в ціннісні орієнтації стають значущими, свідомо суб’єктивуються в психіці індивіда й виступають внутрішнім регулятором його поведінки.

Погляди дослідників на проблему цінностей можна згрупувати в три основні напрями.

Представники першого напрямку (Є. Боголюбова, Р. Кетхудов, В. Тугарінов, Я. Щепанський й інші) розглядають цінність як об’єктивну категорію, здатність предметів й явищ обслуговувати потреби людей, ототожнюючи її з поняттям блага. На наш погляд, цей підхід можна трактувати неоднозначно, оскільки у ціннісному відношенні той самий предмет або те саме явище може виступати як цінність у різних соціальних ролях, що визначається його властивостями, відтак для різних індивідуумів може виступати цінністю або ж мати протилежне їй значення.

Другий напрям (О. Бакурадзе, І. Нарський та інші) трактує ціннісний феномен як суб’єктивне явище, визнаючи цінність як ідеал, прагнення,

ставлення, а, отже, визначає цінність з позицій пізнавального, духовно-практичного ставлення суб'єкта до об'єкта та до його оцінки. Цей підхід також тяжіє до односторонності, оскільки цього разу цінність втрачає свій аксіологічний об'єктивний зміст.

З погляду представників третього напрямку (В. Василенко, О. Дробницький, М. Каган й інші), цінності – категорія суб'єктивно-об'єктивна, у якій цінністю є ставлення відносно значущості об'єктів соціального й природного світу для людини. Цінність перебуває в межах ціннісного ставлення, тим самим допускаючи оцінку суб'єктом властивостей об'єкта. Відтак, за цього підходу цінність виступає категорією, яка позитивно оцінена людиною та зважає на її усвідомлені потреби. На нашу думку, цей підхід найбільш повно репрезентує категорію цінностей, оскільки враховує як суб'єктивну, так і об'єктивну їх оцінку.

Отже, аналізуючи всі вищевказані підходи, можна відзначити: у понятті “цінність” її об'єктивні властивості, які не залежать від людини, стають цінністю в момент їх пізнання й оцінки людиною. Не можна розглядати цінність поза людиною, відтак поняття “цінність” завжди охоплює поняття про об'єкт, ставлення до об'єкта, його оцінку, що і є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу.

Література

1. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 54 с.
2. Виндельбанд В. Философия культуры и трансцендентальный идеализм / В. Виндельбанд // Логос. – М. : Печатное дело, 1910. – Кн. 2. – С. 1–14.
3. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм. – М. : Терра, 2008. – 400 с.
4. Знанецкий Ф. Исходные данные социологии / Ф. Знанецкий // Американская социологическая мысль. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 240 с.
5. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / [пер. с англ. Л. В. Трубициной и Д. А. Леонтьева] ; под общ. ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2002. – 456 с.
6. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 508 с.
7. Спенсер Г. Научные основания нравственности. Данные науки о нравственности / Г. Спенсер. – М. : Изд. ЛКИ, 2008. – 336 с.

В. Г. Постовий,
м. Київ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

У статті розкрито зміст та національне і світове значення творчої спадщини Т. Г. Шевченка як духовної основи екзистенції українського народу у Бутті, Часі й Просторі.

Ключові слова: національний феномен, творча спадщина, Час, Простір, Буття.

Час і простір – дві найбільш сутнісні цінності, в яких об'єктивно